

SVETA MJESTA U VELIKIM SVJETSKIM TRADICIJAMA

(KRATKE NAZNAKE O HODOČAŠĆU I HADŽU)

Remzija PITIĆ

Početak obavljanja hadža, odnosno odlazak u mjesta koja je Bog dragi odabrao i odredio svetima za obavljanje ove dužnosti uglavnom se vezuje za Ibrahima, a.s., i njegove sinove. Božija zapovijed upućena Ibrahimu, a.s., nije od one vrste zapovijedi koju možemo svrstati u lokalne, jer se ne odnosi samo na stanovnike jednoga mjesta, jednoga prostora, jednog naroda ili jedne zajednice ljudi. To je ona vrsta Božije zapovijedi koja pledira biti općom, univerzalnom, sveljudskom: *I oglasi ljudima hadž! – dolazit će ti pješke i na kamilama iznurenim; dolazit će iz mjesta dalekih* (El-Hadž, 26). Ibrahim, a.s., pozvan je da hadž obznani svim ljudima kao univerzalnu obavezu i dužnost prema Bogu.

Posvećivanje i posjećivanje određenih i odabranih mjesta prisutno je u svim nama poznatim civilizacijama i svim religijskim sistemima o kojima imamo saznanja. Čovjek je od najranijih vremena prakticirao posjećivanje nekih lokaliteta, nekih prostora, priznajući im drukčiju narav i ulogu od one koju imaju svi drugi, njemu poznati, lokaliteti i prostori. Njegov unutarnji, duhovni svijet, u koji je Gospodar udahnuo od Svoga ruha, tragao je i često pronalazio mjesta na kojima će, više nego

na drugima, manifestirati svoju religijsku praksu i iskazivati zahvalnost Bogu. Ovdje se nećemo baviti najranijim lokalitetima zanimljivim za historiju religija, kakve su spilje i pećine u kojima su pronađeni najrazličitiji dokazi rane religioznosti. Naš cilj je da, koliko nam naše mogućnosti i znanje dozvoljavaju, predstavimo neka mjesta i lokalitete koje su posebnim odredile svete knjige velikih svjetskih religija i poznatih vjerovanja.

Sveta mjesta hinduizma

Sljedbenici hinduizma hodočaste sedam lokaliteta koje smatraju svetim. Hindusi stoljećima u velikim skupinama obilaze svoja svetišta, a samo hodočašće drže vrlo važnim u svome religijskom životu. Najznačajnija sveta mjesta hinduizma su doline rijeka Jamna i Ganges. Tu su još vrhovi Himalaja, Brindaban, te Benares, u kome ima 2.000 idola kojima se hindusi klanjaju hodočasteći ih.

Sveta mjesta budizma

U najkraćem, mogli bismo kazati da u budizmu nema svetoga mjesta bez Bude. Sve

što budisti drže svetim vezano je, na ovaj ili onaj način, za rodonačelnika budizma. Među najposjećenijim su, prije svega, mjesta gdje je Buda proveo najveći dio života ili gdje se nalaze spomenici osnivača budizma. Među brojnim svetištima budizma nabrojat ćemo samo ona koja su najposjećenija:

- Lumbini u Nepal, Budino rodno mjesto;
- Bodh Gaya, mjesto gdje je dobio otkrovenje;
- Park Samath kod Benaresa, mjesto gdje je održao prvi govor nakon nirvane;
- Grad Utta-pradeš – mjesto Budine smrti.

Važni lokaliteti za budiste su i takozvane stupe, gdje se nalaze svete Budine zaostavštine. Kaže se da ovakvih mjesta ima 84.000. Ali, nisu svi budisti *opsjednuti* odlascima u spomenuta svetišta. Neki budisti hodočašće ne smatraju važnim dijelom svoje religioznosti. Također, sljedbenici budizma radije su u svojim sredinama izgradili *regionalna* svetišta koja hodočaste.

Sveta mjesta judaizma

Odlazak u Jerusalem je obaveza i dužnost svih Jevreja. Izuzetak su oni među njima koji nisu umno i tjelesno zdravi ili su slijepi. Također, od strogog zaduženja posjećivanja Jerusalima izuzete su žene i djeca. Iako hadž, tj. hodočašće u Jerusalem, nije stroga obaveza ženama i djeci, ipak, veliki broj njih hodočastili su taj sveti prostor zajedno sa svojim muževima ili roditeljima.

U svetim tekstovima judaizma spominje se kako je hodočašće obaveza tri puta godišnje svim muškarcima.

Obavljanje hadža, tj. posjećivanje Jerusalima, podrazumijevalo je okupljanje u Svetom hramu */Bet(h)a Mikdaš/* u Jerusalemu pred licem Stvoritelja. To je jedino mjesto na kome se može obavljati izvorno bogoslužje kakvo zapovijeda Tora, sa javnim i pojedinačnim žrtvama. Izvan jerusalimskog hrama, ne mogu se prinostiti žrtve. Solomon je Hram izgradio pored carske palače. Hram je postao Jehovino boravište među Izraelcima. Hram u Jerusalemu

postaje nacionalno svetište, a služba u Hramu sastoji se iz obreda koji čitavoj zajednici treba da donesu milost i pokajanje. Također, obred je sadržavao i molitve za kralja, njegovu slavu i izvršenje njegove pravde koja osigurava *mir naroda* i sveopći napredak (Psalmi, 20 i 72).

Obred hadža obavljan je tri puta godišnje, i to u vrijeme najvećih praznika judaizma: Pesah (praznik oslobođenja iz egipatskog ropstva), Šavuot (na ovaj dan šestoga dana mjeseca sivana 600.000 punoljetnih muškaraca Jevreja prisustvovalo je davanju Tore na Sinaju) i Sukot (doslovno sjenice, praznik sjenica, koji se slavi kao uspomena na izlazak iz Egipta i dugi put do Izraela kroz pustinju).

Obred hodočašća u Jerusalemu trajao je sve do rušenja Velikoga hrama, kad su prestale svetkovine i prinošenje žrtve. Nakon rušenja Hrama, judaizam će nastaviti da postoji, ali *reformiran*, tj. oslobođen praznih apokaliptičnih nada i mesijanizma i isključivo slijedeći učenja farizeja. Od tog perioda prisutna je jača uloga Zakona i sinagoge, kao i veća valorizacija Mišne i, naposljetku, Talmuda. Rušenje Hrama odredit će budući put judaizma, pa će vjernici, lišeni svetišta, biti primorani da se ograniče na molitve i vjersko obrazovanje.

Ulogu Hrama, djelimično, ali samo djelimično, preuzeo je Zapadni zid */Hakotel(h)a – Mavravi/*, čije je posjećivanje nastavljeno, ali ne tako masovno kako je bio posjećivan Hram. Dugo je Jevrejima bio zabranjen i onemogućen dolazak u sveti grad i posjećivanje makar i ostataka Hrama. Ponovni početak značajnijeg i masovnijeg posjećivanja Jerusalima uslijedio je nakon što je Salahuddin Ejjubija oslobodio ovaj sveti grad, te krajem 15. stoljeća, kad preostali andaluški Jevreji naseljavaju područja pod vlašću Osmanlija. Okupljanje u Jerusalemu trajalo je od 17. jula do 19. augusta, a sam čin obreda počinje 9. augusta iza ponoći. Dakle, nakon rušenja Hrama, u judaizmu nema više ni hodočašća niti prinošenja žrtve, jer je Hram uvjet svih uvjeta Jevrejima.

Drugo važno mjesto okupljanja Jevreja, mjesto koje je često posjećivano i gdje su obavljani obredi, jest brdo Sion. U doba kraljeva i proroka ovdje je bio podignut Hram koji je smatran središtem svijeta.

Na ovom lokalitetu je i Davidov grob, koji je, također, mjesto posjećivanja. Osim nabrojanog, u tradiciji judaizma važno mjesto okupljanja zauzimaju i mjesta gdje je sahranjen i ukopan veliki Majmonidis, te planina Karmel, na kojoj su smještene Iljasove pećine.

Hodočašće kod kršćana

Sveta mjesta koja kršćani hodočaste mogu se podijeliti u tri skupine:

1. područja u kojima je živio i djelovao Isa, a.s., i gdje se nalaze spomeni na njegov boravak;
2. mjesta gdje su sahranjeni apostoli;
3. u novije vrijeme pojavio se veliki broj lokalnih kultova koji se posjećuju u manjem ili većem obimu.

Najznačajnije mjesto hodočašća i za istočno i za zapadno kršćanstvo je rodno mjesto Isaa, a.s., Betlehem (Bejtlahim) te Maslinska gora – brdo uzasašća Isusova nasuprot Jerusalimu. U podnožju ovoga brda nalazi se Getsemanski vrt, u kome je, prema kršćanskome učenju, Isus proveo svoju posljednju noć prije Golgote. U svetom gradu Jerusalima, izvan zidina staroga grada, nalazi se Crkva svetog groba, koja je također mjesto hodočašća.

Drugo važno mjesto je Rim, sjedište Katoličke crkve. Rim je dobio na značaju zbog činjenice da su tu grobovi apostola Petra i Pavla. Danas je odlazak u Rim masovniji nego odlazak u sveti grad Jerusalim. Tome ima više razloga, a jedan od njih je i nesigurnost hodočasnika zbog stalnih sukoba u Svetoj zemlji, te središnje mjesto koje Rim zauzima u zapadnome kršćanstvu. Rim je, također i mjesto gdje svoje posljednje počivalište dobijaju duhovni oci katoličanstva, pape. S obzirom na primat koji ima, mjesto i ulogu u zapadnome kršćanstvu, *Vječni grad* je iznjedrio poznatu poslovicu *Svi putevi vode u Rim*.

Termin *hagia-hadg* dolazi iz starogrčkog jezika a rani kršćani su ga, posebno ortodoksi, koristili za označavanje hodočašća obavljenog kao religijski čin u sveti grad Jerusalim. Prisustvo ovog obreda i njegov naziv, posebno

u istočnome kršćanstvu, pokazuje naslijeđe koje su pripadnici istočnoga kršćanstva njegovali, a što je tradicija Ibrahima, a.s.

Rani kršćani hodočašću u Jerusalim nisu pridavali pažnju. Tek nakon trećeg stoljeća, ovaj obred je dobio na masovnosti. Odlaskom u mjesta hodočašća u Svetoj zemlji, kršćani su pokazivali svoju privrženost Isusu, a ta privrženost kroz posjećivanje mjesta gdje je on živio, djelovao, gdje je boravio posljednju noć, mjestu posljednje večere i, na kraju, gdje je završio svoj ovozemaljski život, po vjerovanju kršćana, smatran je bogougodnim djelom i obredom koji potvrđuje vjeru hodočasnika. Popularizaciji hodočašća među kršćanima značajno je doprinio bizantski imperator Konstantin, a od 4. stoljeća Jerusalim postaje nezaobilazno mjesto hodočašća brojnih kršćana.

Hodočašće u Jerusalim srednjovjekovni kršćani su poduzimali s ciljem oslobađanja od grijeha. Od 11. stoljeća među kršćanima je bilo rašireno vjerovanje po kome je priznanje grijeha i pokajanje za učinjene grijeha uvjet za valjanost hodočašća.

Ipak, hodočašće u kršćanstvu nije obaveza niti ima uporišta u evanđeljima. Odlazak u Jerusalim, ili danas u Rim, koliko god da ima i duboku religijsku dimenziju, nije religijska obaveza. Bog je svuda i nije nužno zaputiti se u neki od navedenih lokaliteta da bi ga se molilo. Stoga bi se danas za odlazak u Jerusalim ili Rim prije moglo kazati da se radi o turističkom nego putovanju koje je religijska obaveza bilo kojeg kršćanina. Među našim istočnim susjedima hodočašće u Jerusalim je na nešto višoj stepenici vrijednosti, ali ni tamo ne nalazimo obavezu odlaska u Svetu zemlju kao važan stub vjere. Ipak, oni koji se zapute u Svetu zemlju nazivaju se hadži.

Hadž u islamu

Hadž se u Islamu vezuje za tradiciju Ibrahima, a.s., i njegovu porodicu. Tu se, osim Prijatelja Božijeg, kao simboli hadža razaznaju njegova žena Hadžera (sajj od Safe do Merve) i njegov sin Ismail, a.s. (vrelo Zemzem). Propise hadža, vrijeme i način obavljanja ovog

petog stuba islama muslimanima je pokazao Muhammed, a.s.

Pokušavajući uspoređivati neke odlike hodočašća u velikim tradicijama, nećemo se baviti hinduizmom i budizmom. Njih smo naveli samo kao ilustraciju. Više nam je cilj pokušati napraviti neke usporedbe triju velikih objavljenih religija kroz instituciju hadža ili kroz neke zajedničke karakteristike ovog obreda u različitim abrahamovskim vjerskim tradicijama.

Tako se u judaizmu i islamu nalaze neki zajednički elementi – bolesni, slijepi i djeca nisu obavezni, ali i neke razlike – u judaizmu žene nisu obavezne obavljati hadž, dok u islamu nema razlike između muškarca i žene, obavezni su ako su to u mogućnosti. Također, judaizam hodočašće vezuje za tri važna praznika, odnosno obaveza hodočašća podrazumijeva odlazak u Hram tri puta godišnje, dok u islamu obaveza hadža podrazumijeva obavljanje ovog obreda jednom tokom života. Druga važna činjenica je da u judaizmu već stoljećima i nema hadža u pravome smislu te riječi. Hram, kao uvjet hodočašća, srušen je, pa u nedostatku hrama hadž, kao ni prinošenje žrtve nije mogući.

Što se kršćanstva tiče, već smo ranije kazali da u modernom kršćanstvu i ne možemo govoriti o instituciji hadža kao važnog religijskog obreda. Iako u kršćanstvu postoje sveta mjesta, mjesta koja brojni kršćani posjećuju, tu se ne može govoriti o hodočašću. Obilazak Svete zemlje ili Vječnog grada nije sastavni dio vjere. Štaviše, nijedan kršćanin ničim nije obavezan osim vlastitom željom ili interesiranjem da posjeti lokalitete koji imaju nečega svetog u sebi. Ipak, kršćani srednjega vijeka hodočastili su Jerusolim, a cilj tog hodočašća bio je oslobađanje od grijeha i pokajanje za učinjene grijeha. U islamu se, također, kao važna dimenzija hadža ističe oslobađanje od grijeha i povratak domu svome čiste duše, *kao onog dana kada smo došli na ovaj svijet.*

Svaki punoljetni, zdrav i sposoban musliman koji ima dovoljno materijalnih sredstava da obavi hadž dužan je to učiniti čim bude u mogućnosti. Iako se i Medina i Jerusolim smatraju važnim i svetim gradovima, ipak je hadž moguć jedino u Mekki. Svi obredi hadža

i sve radnje obavljaju se isključivo u gradu u kome je rođen Muhammed, a.s., Mekki, majci gradova. Nema hadža izvan Mekke. I nikad niko, izuzev devijantnih alevijskih sljedbi u Turskoj, u gradu Nevşehiru, nije ni pokušao misliti niti realizirati obrede hadža izvan Mekke. I tavaf i ihram i Arefat i Mina i Safa i Merva – sve pripada Mekki. A sve to u tevhidu, kosmičkoj pokornosti jednome Bogu, na okupu drži Kaba, Božija kuća bez koje nema hadža.

Muslimani i danas baštine tradiciju Ibrahima, a.s, kao zajedničkog imenitelja velikih religija. Iako bi se o dometima hadža danas, načinu na koji ga muslimani obavljaju, rezultatima koje on ima na općem, svjetskom planu, a imajući u vidu njegovu izvornu i istinsku ulogu u islamu, moglo i trebalo kazati mnogo toga kritičkoga, ipak ovu monoteističku tradiciju milioni muslimana drže živom, autentičnom, svjedočeći tako svoju pripadnost tevhidu i slijedeći put praoca nam Ibrahima, koji nas je nazvao muslimanima. Uvođenjem ove prakse u životu muslimana, Muhammed, a. s., samo se naslanja na praksu praoca nam Ibrahima, čuvajući tako od zaborava Božiji red u svijetu sadržan u ustanovljavanju obreda kao važne i nezaobilazne dimenzije vjerskoga života čovjeka na Zemlji.

Literatura:

1. Besim Korkut, *Kur'an s prevodom*, Sarajevo, 1985.
2. Mirča Elijade, *Istorija vjerovanja i religijskih ideja*, I-III, Prosveta, Beograd, 1991.
3. Ali Osman Ates, *Cahiliye ve Ehl-i Kitab Orf ve Adetleri*, Istanbul, 1996.
4. Gunay Tumer i Abdurrahman Kucuk, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1993.
5. Husein Đozo, *Islam u vremenu*, Sarajevo, 1976.
6. *Islam Ansiklopedisi*, sv. XIV, Istanbul, 1996.
7. *Glosar religijskih pojmova*, Sarajevo, 1999.

Summary

Holly places in major world religions

Remzija Pitic

A phenomenon of visiting holy places, a pilgrimage, is known in all major world religions and cultures. First humans have expressed their religious “tendencies” on the walls of caves and similar places.

Eastern religions base their cult of pilgrimage on the connection with the founders of those religious systems. On the other hand, in Judaism and in Islam it is not possible to perform a pilgrimage nowhere outside the holly area as designated by God. A pilgrimage in Judaism is not possible without a temple, while in Islam pilgrimage is not possible outside of Mecca, Arafat, Mina... in the center of which is Kaaba, where Muslims around the world turn to when offering Salat (Prayer).

Pilgrimage is the tradition of Ibrahim a.s. (Abraham p.b.u.h.) and one of the five tenets of Islam.

موجز

الأماكن المقدسة في الديانات العالمية الكبرى
(إشارات مختصرة عن زيارة الأماكن المقدسة
والحج)

رمزيا بيتيتش

تعرف كافة الديانات والثقافات العالمية الكبرى ظاهرة زيارة الأماكن المقدسة والحج. ولقد عبّر الإنسان الأول عن ميوله الدينية على جدران الكهوف والمغارات والأماكن الأخرى.

تبنى الديانات الشرقية شعائر الحج على ما يربطها بمؤسسي أنظمتها الدينية. أما في اليهودية والإسلام فلا يمكن أداء الحج إلا في المكان المقدس الذي حدده الله سبحانه وتعالى، إذ لا يمكن أداء الحج في اليهودية بدون المعبد، أما في الإسلام فلا حج بدون مكة وعرفات ومنى... وفي مركزها الكعبة التي تعتبر قبلة لكافة مسلمي العالم يستقبلونها في صلاتهم. والحج هو سنة إبراهيم عليه السلام وأحد الأسس الخمسة التي بني عليها الإسلام.